

گەشتەن ب دەرازینكا دادپەرورەيى، پېتدقییه بەرى ھەر پرسەكى قى پرسىارى ل خوہ بکەين ئەرى دادپەرورەرى چىیە؟ ئەرى كەسى دادپەرورەرى كىیە؟ ئەرى كىژ ھزر یا دادپەرورەرى؟ بۆچى گرنگە جفاكى دادپەرورەرى ھەبیت؟ گەلۇ ئەگەرین نە دادپەرورەيى چنە؟ كەنگى دادپەرورەرى دشىت رۆلى خوہ بەرھەم بىنیت؟ ئەرى دناف نافەندا نافەرۆكا سۇسىؤلۇژیا سىياسى و جفاكى یا گەلۇ كورد دا تىشتەك ھەيە بناقى دادپەرورەيى؟ ئەف پرسىارە دەرگەھن بۇ قەكرنا گەلەك دیتن و تیگەھشتەن و دىالۇگا .

ھەتاكو ئەم د فەلسەفا دادپەرورەيى بگەھين، دقیت ئەم د پرسەیا ریسینا زمانى بگەھين، چونكو دادپەرورەرى بەرھەمى زانینا زمانەكى دادپەرورەرى. دگەل وى بزانین دادپەرورەرى بەرھەمى دروستكرن و دامەزراندنا چەمكایە، بو میناك چەمكى سەقامگیریا تاك، جفاك و دەولەتى، ئەف چەمكە پېتدقییه ژ دەسلاتا سىياسى بزیت و بەرپرسىارى ھەلبگریت. چەمكى پاراستنا مافین مرؤف و گیانەوەر و ژینگەھى ژ ئاستى تیگەھشتەن و ھوشياریا جفاكى دەیت. چەمكى رىكخستنا بەرھەمىن تاكەكەسى د پېشەقەچوون و گوھەرىنى دا ژ ئاستى وژدان و ئەخلاقى جفاكى دەیت. چەمكى قەبوولكرنا "یى دى" چەمكى داھینان و ئاراستەكرنا مەعرفا ئەرك ناسىی بەرامبەر دادپەرورەرى وەرگرتنا ھەموو مافین ژيانى، وەكو مافى دان ب ئازادىی، بەرھەم سازیا پېشەيى، زەمىنەسازیا ھەلويسىت دەربرىنى، تیگەھشتەن بەرپرسىارى، دروستكرنا پرهنسىپ و مورالى مەدەنى و مەعرفى و واقىعى ژ ئاستى دىرۆكەكا زەلال و پاشخانەكرى دەیت. ئانكو دادپەرورەرى بەرھەمى چەمكەكى بتنى نینە، بەلكو بەرھەمى كەلەكرنا دىرۆك و زانستى ئابوورى، سىياسى، جفاكى و فەلسەفى، ئەخلاقى و ھۆنەرى یە. دادپەرورەرى، د نافەرۆكا فەلسەفا ژيانى دا دەیتە ژ داىك بوونى و ژ مورال و تیگەھشتەن، زینھىت و رەفتارى تاكەكەسى وەكو بوونا مرؤفى دەست پى دكەت بۇ دەرڤەى ژینگەھا سىياسى جفاكى. ب كورتى، دروستكرنا ھىزا دادپەرورەيى ژ دىالېكتېكا ھىزا بىدادى و ستەمكارى و توندۆتىژى دەیت و پېچەوانەى وى ژى بىدادى ژ دىالېكتېكا دادپەرورەرى و ئاشتى و قەبوولكرنى جھى خوہ وەردگریت، ئانكو ھەتا ئەم نەزانین بىدادى چىیە! ئەم نزانین دادپەرورەرى ژى چىیە و چاوان دروست دبیت؟ ئەف دىالېكتېكە دىالېكتېكەكا فېكرى فەلسەفى یە ژ چەمكى ھزرى رۆلى خوہ ئاراستە دكەت. ھزر، بخوہ ژى چەمكەكى سەرەكى یى فەلسەفى یە ژ نافەرۆكا چەمكى سىياسى، كومەلایەتى و ئەخلاقى و ئابوورى بەرھەم دەیت. ئەگەر ھاتوو ئەف چەمكە ب زمانەكى ھۆنەرى و ئەستاتىكى و مەعرفى نەچوونە پېش وى دەمى بىدادىی و ستەمكارى رولى بەرفرەھىن وەردگریت. چاوان؟ بۇ ھندى جفاكەكى دادپەرورەرى دروست ببیت، گرنگە مرؤقەكى ھوشيار پەیداببیت، كو باوهرى ب گەشەپىدانا بوارى "گەردووناسى و ژيانناسى و جوانناسى" ھەبیت و واقىعى ژيانى ل سەروویا ھەر تىشتەكى بلندتر ببىنیت. بەلى ھەتاكو مە وەكو تاكەكەس ئەو ھوشياریە ھەبیت ل ئاستى خوہ یى مرؤفى بگەھين، پېتدقییه د نىاسینا خوہ و ژینگەھ و فەلسەفا خوہ بگەھين. خالا جەوھەرى ل قىرى ئەو ھەتا كو دادپەرورەيى بنىاسین، گرنگە ئەگەرین بىدادى بنىاسین، چونكو بىدادى دژھەقى بوونا دادپەرورەيى یە. ھىچ فىلۇسوفەكى ھندى جۇن

راولز ل سەر پرسا دادپەرورەیی نە راوەستایە. "جۆن راولز" ئیک ژ فیلسوفین سەدی بیستی دەیتە هەژمارتن، ئەو ل سەر وئ هزرئ یئ کۆک بوو، کو پیدقییه دادپەرورەری رووبەری گشتی یئ جفاکی بگریت و گریبەستا کومەلایەتی د فەلسەفا سیاسی دا پیدقییه بییتە فەلسەفەیه کا فیکری و دادپەرورەرانە. هەرودەها دەسلەت ب ئەرکی دروستکرن و مەریفا ئازادی دا هەلبەدەت هیزا جیاوازیان ب جفاکی ببەخشیت بۆ هندی چینا هەژار و ستەملیکری بگەیتە ئاستی دادپەرورەری. جۆن راولز پرۆسەیا دادپەرورەری ب مافی هەموو تاکەکی دزانی و گرنگیا وئ د وئ چەندی دادیت، کو نابیت تاکەک یان چینهک یان ئی دەستەیه کا دیارکری ل سەر یادی تر زال بیت. چۆنکو ئەوی چەمکی دادپەرورەری ب بەرپرسیاریا چینا دەسلەتدار و گرنگیا چینا سەرمایه دار دزانی. هەلبەت د راستی یا واقعی دا هەر ئەف چینه بەرپرسیارن ب دروستکرن واقعی دادپەرورەری و بیدادی دا. ژمیژە فیلسوفی یونانا دیزین "پلاتونی" ژی د پەرتووکا "کۆمار"¹ دا گرنگی دایە "چەمکی دادپەرورەری" و ئیماژە کریه، "کو باشترە مرۆف رووبەروی بیدادی بییت، نەکو بییتە مرۆفەکی ستەمکار و بیداد، ژبەرکو وی دەمی دئ مرۆفبوونا خوێ دەست دەت ئەو بهایین مرۆفبوونی ل نیک مرۆفی هەین نامین". ل قیرئ داکو ئەم بگەیتە خالا دادپەرورەری کا چییه؟ گرنگە پرسیارا سوکراتی "دادپەرورەری چی یه؟ کەسێ دادپەرورەری کە یه؟ ب میتودەکی فیکری و فەلسەفی و زانستی داڤە و راقە بکەین. هەرودەها وەکو مرۆف ژی هزر د ناخویدا خوێ دا بکەین و ل سامانین ئاشتیا خوێ بگەین.

دادپەرورەری، ل دەرڤەیی مرۆفی و جفاکی نینه، بەلکو دادپەرورەری د ناڤ هۆشمەندی و هزرکرن مرۆفی و جفاکی دایە. کەنگی مرۆف ژ قوناغا غەریزی بەرەڤ قوناغا تیگەهشتنا بالا چوو، وی دەمی دشیت هاوسەنگی دنابقبەرا دادپەرورەری و نەدادپەرورەری راگریت. فیلسوفی ئەلمانی کانت دبیژیت: "هاوەلاتی ئەرکین خوێ پیشیل ناکەت، ئەگەر مافین خوێ ب دادپەرورەرانە بکارنەئینیت"². بۆ هندی هاوەلاتی ئەرکین خوێ بزانی، گرنگە بەری هەرتشتی دگەل خوێ یئ راست و دادپەرورەری بیت، چونکو ئەگەر مرۆف جەوهرەکی دادپەرورەری بیت، پیدقییه وئ سەرەدەری بکەت، کو کەسێ دی تر ژی هەمان هزر و بیروباوەرا دادپەرورەری فیر بییت. دادپەرورەری جەمی مژارەکا هزری و کوورا فەلسەفا مرۆفایەتی بوویه. مرۆف بخوازیت مرۆفەک چاوان بیت، نابیت ئەو باوەریا هەی ل سەر تیگەهشتنا "یئ دی" دا زال بکەت. زالوون ل قیرئ فرە رەنگی و فرە جیاوازی و فرە باوەری دکوژیت. ئیک ژ سیفەت و پەرسپین دادپەرورەری ئەوێ تو "یئ دی" وەکو هەمی قەبوول بکە، نەک وەکو تە بقییت وی قەبوول بکە. ئەگەر قی تیکستی بکەیتە نمونەیه کا زیندی د ناڤ جفاکی کوردی دا دئ

* جۆن راولز، د ئاستی پرۆسەیا دادپەرورەری دا ل سەر خالەکا زور گرنگ راوەستیت، کو ئەو ژی ئەوێ چاوان هەر جفاکەک ب شینوازەکی راستەقینە بگەیتە قوناغا گریبەستا کومەلایەتی، ئەو داکوکی ل وئ چەندی دکەت، کو هەر گریبەستەکا کومەلایەتی مەرجی ئەخلاقی و دادپەرورەری تیدا نەبیت، راستەوخو پەيوەندی ب گریبەستا دەسلەتی قە هەیه. مەبەست ژئ ئەوێ کو ل وی دەمی هیزا دەسلەتی زورترە ژ هیزا کومەلایەتی. هەرودەها رۆلی دوو خالین گرنگ وەکو "پاراستنا مافین مرۆفی و پاراستن و دەستەبەرکرن ئازادیین مرۆفی" ژ دوو پرۆسەیین سەرەکی یین ژیانئ دانە هەژمارتن و د فەلسەفا وی دا دیار بوون، لەورا گەهشتبوو وی کەناری، کو ئاستی زانینی پیدقییه راستەوخو ب ئاستی بەرپرسیاریا دادپەرورەری قە بیت. جۆن راولز، ب باشی د پەرتووکا «نظرية العدالة» دا ل سەر بنەمایین دادپەرورەری راوەستیه.

¹ ئەفلاتون، کۆمار، وەرگیزان ژ ئینگلیزی: د. محەمەد کەمال / ۲۰۲۸.

² أمانويل كانط/ شعر وفکر:دراسات في الأدب والفلسفة - الإجابة على سؤال: ما هو التنوير؟
/https://www.hindawi.org/books

زورترین خالین دژه‌فیی بینین، هه‌تا نها ژی مروّقی کورد یی ناماده نینه "یی دی" وه‌کو هه‌ی قه‌بول بکه‌ت، گه‌لو ئەف خاله ژ سروشتی مروّقی کورد هاتیه؟ یان ژی ژ دریژه‌پیدانا کاروانی خوه نه‌فهرتی و بنده‌ستیا مروّقی کورد هاتیه؟ پرسیاره‌کا گرنگتر ئەری فەریژا فی ئەقلیه‌تی ژ دیرۆکا کوردان دهیت؟ یان ژی ژ کار یی نه‌کرنا کوردان د ئاستی نه‌بوونا فەرهنه‌که‌کا فەلسەفی دهیت؟ ئەز دزانم، کو ئەگه‌ریین فی دژه‌فیی ژ سه‌ره‌فیا گه‌له‌ک ری‌ک و ئەزموونین مه‌ یی نه‌خواندی و نه‌ دانپیدان و نه‌ ئەنجامدانا شوّرش و ری‌نسانس و نه‌گوه‌رینا هوشمه‌ندیا ده‌فهری دهین، به‌لی هزرده‌کم کو یا پیدفییبه ئەم ل سروشتی خوه یی ره‌سن بگه‌رین و تیگه‌هشتن و ره‌فتارین خوه ناس بکه‌ین هه‌تا بگه‌ینه ئاسویا ئاستی و دادپه‌روه‌ری و هه‌بوونی. بۆ نمونه/ ئەگه‌ر تاکه‌کی بیرکاری زان بیت، ما چیدبیت ب مه‌ژیی خوه یی بیرکاری زانیی ل سه‌ر ئاستی تیگه‌هشتنا هه‌قالی خوه یی زال بیت، کو وه‌ک وی هزر د بیرکاری زانیی دا نه‌کریت! هه‌روه‌ها ئەگه‌ر ده‌سه‌لاتداره‌ک، ئولداره‌ک، سیاسیه‌ک، جفاکناسه‌ک ب فی شیوه‌یی هزر بکه‌ت و ئەو فیکر و تیگه‌هشتنا هه‌ی ل سه‌ر جفاکی جی به‌جی و زال بکه‌ت، گه‌لو ما ل وی ده‌می ئەم دشین بیژین ئەفه نه‌ دژه‌فی و بیدادی یه؟ باشه‌ مادام ئەف فورمه‌ دادپه‌روه‌ری نه‌بیت، مافی مه‌ هه‌یه پرسیاره‌کا دی ئاراسته‌ بکه‌ین، گه‌لو ئەم وه‌کو مروّقی کورد که‌نگی دشین بیژینه خوه بۆ هه‌فدوو دادپه‌روه‌رین؟

سی چه‌مکین گرنگین بین فەلسەفی هه‌نه، تاکي مروّف دشیت نیژیک ناسکرنا وان ببیت، ئەف چه‌مه‌ک ری‌کین باشن بۆ گه‌هشتن ب هه‌بوون و ئیساپاتکرنا واقعیی دادپه‌روه‌ر یان بیدادیی. "ئیک: به‌ره‌ستکرن، دوو تیگه‌هشتن، سی هه‌ستپیکرن". یا ئیکي "به‌ره‌ستکرن" ئەوه ده‌می ئەم واقعیی دبینن، کو سه‌تمکاری هه‌یه یان تاکه‌که‌س جوّره‌ک ژ جوّران د ژینگه‌هه‌کا بیدادیی دا ده‌ینه هافیکرن و سزادان و دوور ل مافین خوه بین مروّقی و ئازادی و سه‌ره‌بسته‌یی دمیین و بیده‌نگی و نه‌ هوشتیاری و وه‌م و بنده‌ستی و سیبه‌را نه‌ راستیی دبیته دیتنا واقعیی وی، ئەا ل وی ده‌می ئەم دزانیی دیتن بۆ فی تاکه‌که‌سی دبیته روّلی به‌ره‌ستکرن، ئانکو ژ ئاستی خوه یی نه‌ هوشیاریی هه‌ست ب دیتنا واقعیی ناکه‌ت. یا دووی "تیگه‌هشتن" تیگه‌هشتن ئاستی مروّقبوونی بۆ گه‌هشتن ب واقع و ناقه‌ندا مروّقایه‌تی یه. تاکه‌که‌س د ئاستی خوه یی تیگه‌هشتنی دا سه‌نترال و به‌ره‌مه‌په‌نره‌ فورمی نه‌ تیگه‌هشتنی ب ئاستی فەلسەفا پرسیاره‌گه‌راییی دگوه‌ریته ئاستی تیگه‌هشتنی، د فی خالی دا فیکر روّلی خوه دبینیت و تاک دزانیی ئەو بوویه‌ر و ئەزموون و دیارده‌یا هه‌ی هه‌بوونا وی بنگه‌هه‌که بو بوون و هاتنا ئەو تشتی نه‌بیت، ئەو ژی واقعیی فی دیالیکتیکی ب دابه‌شکرنا دادپه‌روه‌ریی دگه‌هینیه‌ ئاستی هه‌بوونی. بۆ میناک وه‌کو چاوان تو د مه‌ژیی خوه دا فام ده‌کی، کو ژماره‌ ئیک یا هه‌یی، به‌لی لدویف وی دا ژماره‌ دوو یه و پیوسته‌ جهی وی ژی دامه‌زاندن هه‌بیت. خالا سیی "هه‌ستپیکرن" ئەوه ده‌می تو دگه‌هیه بنگه‌هی جیهانا میتافیزیکی، کو ئەو بیدادیا رووده‌ت جهی خوه و ده‌می خوه یی هه‌یه، به‌لی هه‌ستپیکرنا ته‌ بۆ ده‌رفه‌ی وی جهی و وی ده‌می تشته‌کی دی تره‌ ئەو ژی ژ وی ئەنجامی کارکرن و رزگاری یه ل سه‌ر ئەگه‌ریی دروستکرنا واقعیی بیدادیی ئەری کا بوچی بیدادی هه‌یه و هه‌بوویه؟ هه‌روه‌ها بوچی ئاراسته‌یی وی د به‌ره‌یی زورینه‌یی دایه؟ ژلایه‌کی دی کیژان بووشایی و قوناغ بووینه ئەگه‌ری هاتن و زالیه‌تیا چه‌مکی بیدادیی؟

د جفاکی نه‌ دادپه‌روه‌ر دا، چه‌ند پیکه‌اته‌بین ماده‌ی هه‌نه وه‌کو ماددیا ئەخلاقی "ئولی و سیاسی و ئابووری" ل سه‌ر ده‌ستی "که‌سایه‌تین ئولی، جه‌لادبین سیاسی و بازرگانین ئابووری" وه‌کو فورمین دابه‌شکری ل سه‌ر بوونا مروّف و بوونا فەلسەفا ژیان ب گشتی زالن. ل فیژی گوه‌نا زانستی ئولی و سیاسی و ئابووری نینه،

کو دابه‌شبوونئ دناف چین و بوونا مروّقان دروست بکن، به‌لکو گونه‌ها وژدانا وان که‌سایه‌تین ب ئه‌رکن گوتارا ئولی، سیاسی و ئابووری رادبن/ه، چونکو جفاک ب ساناهی ناگه‌هیته قوناغا خوه ناسکرئ، ئه‌گه‌ر نوخه‌یین وی د ئاستی وژدانا خوه دا فه‌لسه‌فا ناسکرئ نه‌بیت. نه‌مازه د سه‌رده‌می پووست و موڈیرن دا ل جهی مروّف بکه‌فیته ناف پیناسه‌یا گران به‌ها و پره‌نسیپان دا، مروّف که‌فیته ناف پیناسه‌یا ب ئه‌رزانکرنا به‌ها و پره‌نسیپان دا. هه‌تا کو ئه‌ف باوهری به‌ل سه‌ر مه‌ژی و ئاگه‌هی یا مروّقان بکه‌فیته د قوناغا تیگه‌هستن و باوهرداری دا، ئه‌ز هزرده‌کم، کو هه‌ر تاکه‌کی مروّف پیندئی ب سه‌لماندنا به‌لگه‌یین هزری و هوشمه‌ندی هه‌یه. تشتی کو نه‌بیته جهی باوهرداریا جفاکین نه‌دادپه‌روه‌ر ئه‌وه، کو به‌رده‌وام باوهریین خوه ل سه‌ر کلپین بی به‌لگه‌یی به‌ره‌م ئیناینه و د راستی دا میکانیزما بنگه‌هین دا ئه‌وه، کو ئه‌ف جوره باوهره ب زه‌حمت بگه‌هنه باوهرداریا فه‌لسه‌فا به‌لگه‌یی بی! ژبه‌رکو، سه‌رده‌می نه‌ا سه‌رده‌می دروستکرن و به‌ره‌مئینانا مروّفه‌کی به‌رخوره ب هندهک وه‌سیله‌یین فیزیکی بین ژیانئ و دگه‌ل وی چه‌ندی یا ژ هه‌موویان مه‌ترسیدار تر ئه‌وه، کو مروّقی نه‌ا ئاژه‌له‌کی ئاخفتنکه‌ره ب ئاژه‌له‌کی نه‌ سیاسی و نه‌ فه‌لسه‌فی! ب تایبه‌تی ئه‌فرو ته‌کتولژیا بی مروّقی سه‌رده‌م کریه مروّفه‌کی نه‌ سرؤشتی و پر ماسک به‌ستی، هه‌ر ژ به‌رهنئی ب بوونه‌وه‌ره‌کی نه‌دادپه‌روه‌ر و پر زانیاری و کیم مه‌عریفه هاتیه نیاسین و ترس ژ دانپیدانا واقیعی جوانی و بویری هه‌یه! ل قیری هه‌تا کو جفاکی دادپه‌روه‌ر دروست ببیت، گرنگه رولی سه‌رکردایه‌تیا تاک و جفاکی ساز ببیت و سه‌رکرده‌یین دادپه‌روه‌ر په‌یدا ببن. هه‌ر تاکه‌کی دیروکا فه‌لسه‌فه‌یا گریکا که‌فن بخوینیت ب تایبه‌تی فه‌لسه‌فا "پلاتو و ئه‌رستو" دی بو دیار ببیت، کو ئارمانجا هه‌ر فه‌لسه‌فه‌یه‌کی مؤدیله‌کا نوو یا چه‌مک و سیسته‌مین سیاسی و جفاکی بوویه. هه‌تا "پلاتو" ل سه‌ر وی چه‌ندی بی کوک بوو، کو گرنگه "پاشا فه‌یلؤسوف ببیت، یان فه‌یلؤسوف پاشا ببیت". ئارمانج ژ فی تیکستی نه‌بتنی باشترین سیسته‌می سیاسی ل سه‌ر ئیراده‌یا پاشایه‌کی فه‌یلؤسوف ببیت، به‌لکو باشترین دامه‌زاندنا دادپه‌روه‌ری دناف نافه‌ندا ناسناما جفاکی دا ببیت. ئه‌گه‌ر ئه‌م ب تیوره‌کی فیکری هه‌لسه‌نگاندنی ل سه‌ر فی تیکستی فه‌لسه‌فی بکه‌ین بی گومان ده‌سه‌لاتداران د ملی به‌رژوه‌ندیین خوه دا ئه‌ف فه‌لسه‌فه‌یه بکارئینایه و سه‌رکردی نه‌ فیلؤسوف ده‌سه‌لاتداری ل سه‌ر سه‌رکردی فیلؤسوف ب واته‌یا تاکی فیلؤسوف دکه‌ت! ئه‌ف بخوه بخوه هاوکیشه‌یا جفاکی د هاوکیشه‌یا هه‌لسه‌نگاندنا بیدایی و نه‌سه‌قامگیری دا کوم دکه‌ت. مه‌به‌ستا "پلاتو" نه‌ ئه‌و بوو کو نه‌خوینده‌وار ده‌سه‌لاتدار بن، به‌لکو ده‌سه‌لاتدارا فه‌لسه‌فا وی هه‌موو دئیک خال دا کوم کر، کو ئه‌ف تیکسته د گه‌ل هزر و ئیداره و پاشخانا وان وه‌کو هزره‌کا به‌رگریکار، گرنگه بکه‌فیته زورتر خزمه‌تا چه‌مکی بیدایی دا!.

دادپه‌روه‌ری په‌یوه‌ندی ب تنی زانستی سیاسی فه‌ نینه، به‌لکو ئه‌خلاقه‌کی گریدایی "دل و ده‌روون و که‌سایه‌تی و مروّقبوونا مروّقی" یه. ئه‌و تاکه‌که‌سی شیانی دروستکرنا واقیعه‌کی راسته‌قینه بی دادپه‌روه‌ری هه‌بیت، واته فیلؤسوفه‌کی دادپه‌روه‌ره. به‌لی د جیهانا فیلؤسوفی بی دا ئه‌و تشتی کو ئاشکه‌را دبیت ئه‌وه هه‌موو که‌س نه‌شین بینه مروّقین دادپه‌روه‌ر! بتنی ئه‌و که‌س نه‌بن ئه‌وین راسته‌وخو په‌یوه‌ندی ب ژیاننا تایبه‌ت و جیاواز فه‌ هه‌ی و ل به‌رانبه‌ر دامه‌زاندنا هه‌ر چه‌مکه‌کی ل سه‌ر بنگه‌هی ئه‌رک و مافان وه‌ک کاریکته‌ر و وه‌رگرین ئه‌خلاقی و مه‌عریفی به‌رپرسیار بن. یا ژ هه‌موویا گرنگتر ئه‌وه، کو دادپه‌روه‌ری په‌یوه‌ندی ب سی جورین مروّقان فه‌ هه‌یه: "مروّقی پاک و روون" "مروّقی گه‌ردوونی" و مروّقی ئه‌خلاقی". "مروّقی پاک و روون" بوونه‌وه‌ره‌کی کومه‌لایه‌تی، سیاسی و جفاکی یه. پاکی و روونی ئه‌و نیشانه‌یه یا کو مروّف واقیعی خه‌لکه‌کی ب دونیا بینینه‌کا ره‌خنه‌گرانه و شروقه‌کاری هه‌لسه‌نگاندن بکه‌ت و ل سه‌ر بنگه‌ه و پیقه‌ری مه‌عریفی ئاستی پاکی

و روونی یخ دیار بکته و هونه ری ههف قهبولکرن و کیشانا فورمی جوانناسی و ئەخلاقى و بهرپرسيارى ههبيت و ههولبدهت رۆمانين باژيربوونى وهک تابلويهکى ژيانى بکيشيت. "مرۆڤى گهردوونى" ئەوه يى کو هيچ تشتهکى ب پاداشت وهرنهگريت و ههموو تشتهکى ل ژير ناڤى بهها و پرهنسپين بوونگهرايى و فهلسهفهناسى و گهردووناسى ئەنجام بدهت. مرۆڤى گهردوونى بوونهوهرهکى تايهت نينه، بهلکو هزرمهندهکى گشتى يه، کا چاوان وينهين "خوه" د گهردوونى دا دبينيته، وهسا وينهين "يى دى" ژى هيژ و بوشاييا گهردوونى دا دبينيته. مرۆڤى گهردوونى ل سهر ئاستى ناخهک پاک و ههست و ديتن و خواندنهکا پاک ههبوونى ل بار دکته خواندنين وى بۆ زمين و ئاسمانى خواندنين مهعريفى، سايکولوژى و هزرى و فهلسهفى و جيهانى نه. مرۆڤى گهردوونى بهرهمى سازکرنا هونهري خوهبريڤهبرن و هيژا پوزهتيڤگهرايى يه. کار و تيڤگههستن و پيشهيا وى کارهکى دابهشکرى نينه، بهلکو کار و تيڤگههستن و پيشهيهکا ههڤبهشه. ب کورتى، مرۆڤى گهردوونى ريکخستنهکه بۆ ب دهستورکرنا زيهنهتا مرۆڤبوونى ژ لايى مرۆڤى بخوه ڤه. "مرۆڤى ئەخلاقى" ل سهر ئاستى هزر و هيژا فهلسهفى مرۆڤهکى ئيستاتىکى يه، جوانى ئيک ژ پرهنسپين ئەخلاقى يه، مرۆڤى ئەخلاقى بهرى هزر و دکريت بوونى دا دکته، دهست ددهته ئاقاهيى جوانناسيى. مرۆڤى ئەخلاقى هيچ هزر و فهلسهفهيهکى ب کومهلهکا بريار و نهبوون و ئەخلاقياتان ديار ناکته، بهلکو کار ل سهر دروستکرن و ئاراستهکرنا بريار و بوون و رهفتارين ئەخلاقى دکته. مرۆڤى ئەخلاقى، نابيژيته مرۆڤى چ بکه و چ نهکه ههروهها چ باشه و چ خرابه. يان ژى دژبهر و دهست بهردار به وهکو دروستکرنا سنورهکى دهستنيشانکرى کا مرۆڤ وهکو مرۆڤ چهند دشيت و چهند نهشيت، بهلکو مرۆڤى وهکو مرۆڤ فيردکته و ريک ديخيت کا چاوان پهيوهندا خوه يا ئەخلاقى وهکو مرۆڤ دناخوهيا خوه دا ب ئاستى فهلسهفا بهرپرسيارى ساز و واتهدار بکته. مرۆڤى ئەخلاقى بهرهمهکه بۆ دروستکرنا مرۆڤهکى ههشمنه د رهسهن کو خواستا دروستکرنا کهلتورى دادپهروهريى ههبيت. ههر ژبهرهديى ئەگه بزفرينه تيکستا چوى ڤه دى ديار بيت، کو فيلوسوفى دهسهلاتدار ژ لايى "پلاتو" ڤه وهکو نوژدارهکى دچوو، داکو وى جفاکى نه چاک ههولبدهت ب سيستهمى دادپهروهريى چاک بکته. بهلى "ئهرستو" هزرهکا دى تر ل سهر پرسا دادپهروهريى ههبوو، ئەو دگهل هزرا فيلوسوفى دهسهلاتدار نهبوو، بهلکو خواستا "ئهرستو" بۆ دروستکرنا جفاکهکى دادپهروهريى ئەو بوو، سياسهت و دهسهلاتى ب جورى قهبولکرنا سهروهريا ياسايى و دهزگههين ئيدارهدانى و دروست بريڤهبرنى ل سهر سيستهمى دهولهت و جفاکى بچهسپينيت. ئەوا "ئهرستو" بير لى دکر و دگوت: "راسته کو دهسهلاتدار گرنگه خوهدان بها و پرهنسپ و ياکى و دادپهروهريى بيت، بهلى جهماوهر ههموو ل سهر وى چهندي يى ب باوهر ناييت، کو دهسهلاتدار ل سهر پهيمانا خوه وهسا بمينيت! لهورا يا ژ وى گرنگتر ئەوه، کو ياسا و دهزگهه و سيستهم ب باشى و دادپهروهرا نه ههولبدهن ئەرکين خوه ئەنجام بدن".* ل سهر هزرا "ئهرستو" ههتا ئەڤ پرسياره ژى هاته

* ئەهرستو، گونهها بيدايى ب ئيکهم پله بۆ گونهها دهسهلاتى ڤه دگهريته، کو دهسهلات د ئاستى زورينهکرنا نه دادپهروهريى دا ب پلهيا ئيکهم يا بهرپرسياره. ههروهها مرۆڤى وهکو ئاژهلهکى سياسى دبينيته و پرسا کولهتیی بوو دوو ئەگهراى سروشتى و نه سروشتى دزفرينيت، يا ئيکى ئەوه دهما کو مرۆڤ د سروشتى خوه دا وهک کوله ژ دايک دبیت، کو بهردهوام ههزا سروشتى کولهتیی ههيه، يا دوويى ئەوه دهماکو دهسهلات ب ستهمکاريى دهست ب سهر سروشتى وى دا دگريت، داکو شيانين ئەقلی ئازاد نه مينت و وهک مال و مولکى چينا سهردهست دبیته ئامرازى بکارئينانى وى دەمى دوورى سروشتى خوه يى رهسهن دمينيت و شيانين هزرکرن و ههلوپستى دادپهروهريى نامينيت، ههروهها د خالهکا دى تر دا، ئەهرستو هزرا وى چهندي نينه، کو ههموکهس وهکو ههڤ يهکسان بن، بهلکو مهبهستا وى ئەوه دادپهروهريى ژ ئاستى تايهت دابهش ببیته ناڤ رووبهريى گشتى يى خيزان، تاک و جفاکى. ژ بۆ زورتر ناسکرنا

بهره‌م، بۆنمونه/ ئه‌گه‌ر ده‌سه‌لاتدار يه‌ن دادپه‌روه‌ر بوو، ئه‌رئ پشتي نه‌مانا وي ده‌سه‌لاتداره‌كئ دئ دشيت وي دادپه‌روه‌ري ب سه‌لمينيت؟ ئانكو ل گور هزرا وي، دادپه‌روه‌ري د ده‌سه‌لاتداره‌كئ باش و دادپه‌روه‌ر بتئي دا نينه، به‌لكو دادپه‌روه‌ري به‌رامبه‌ر ياسا و ريسايين دام و ده‌زگه‌هان د دروستكرنا تاكه‌كه‌كئ باش و دادپه‌روه‌ر دا به. ب ئه‌نجام، پرسا دادپه‌روه‌ري په‌يوه‌نديه‌كا راسته‌وخو و كاروانه‌كئ دريژ دگه‌ل شيوازي جوډاكرنا ده‌سه‌لاتين سياسي و جفاكي و كومه‌لايه‌تي هه‌يه و هه‌بوويه وه‌كو "ده‌سه‌لاتا بابي ل سه‌ر خيزاني" و يا "ده‌ره‌به‌گي ل سه‌ر بنه‌مال و هوژان" يا "سه‌يدي ل سه‌ر عه‌بدي" و يا ده‌سه‌لاتي ل سه‌ر جفاكي" و يا "جفاكي ل سه‌ر ژن و زاروكي" ئه‌فه د سه‌لمينيت، كو ئه‌و ئاسيملاسيوونا ل سه‌ر ته‌واوا مله‌ت و نه‌ته‌وه و جوگرافيان ب دريژاها ديروكان هه‌ي نه‌خشه‌يي دابه‌شكرن و بيدايين و له‌شكه‌ركيشيي ئاراسته‌ي ده‌ستي مي‌ري كرية و بئي پيئاني هه‌ر ده‌سه‌لاته‌كا هه‌ي مي‌ران ريقه‌به‌ري بو كرية و ده‌سه‌لاتين خوه د هه‌موو ملان دا به‌رده‌وام كرينه، كو هه‌تا نها مروف ب هه‌بوونا ره‌گه‌زان فه "چ نير و چ مي/ ژن و مي، چ ده‌سه‌لات و كريكار، چ ده‌وله‌ت و نه‌ته‌وه و چ ده‌وله‌مه‌ند و هه‌ژار" خه‌تا ئي ياسايين زورتر ب بيدايين نژين، هه‌لبه‌ت ب هزركرنا من، ئه‌فه نه ب سه‌نته‌ركرنا هيزا ره‌گه‌زي به، به‌لكو ئه‌فه بخوه بخوه وه‌ك ياسايه‌كا ديالكتيكا گه‌ردووني هاتيه كيشان، دكو تاكي مروف ب هه‌ردوو ره‌گه‌زان، "نير و مي" به‌رده‌وام د شه‌ري هاوسه‌نگيا داپه‌روه‌ري دا بن، ژ به‌ركو ئه‌ويين د جفاك و ده‌وله‌ته‌كا دادپه‌روه‌ردا دژين هاوونيشتيمان و وه‌لاتين ئيك ناسنامه و ئيك ده‌وله‌تن، پيوسته ل به‌رنه‌ر فان هه‌موو ده‌سه‌لاتان دا وه‌كو بوونه‌وه‌رين ئازاد، ئاماده‌ي ئه‌نجامدانا ئه‌رك و وه‌رگرتنا مافان بن.